

CAPUT XV.

DE INSTANTIA LITIS

Can. 1732. — Instantiae initium fit litis contestatione; finis autem omnibus modis, quibus iudicium terminatur, sed et antea non solum interrumpi, verum etiam finiri potest sive peremptione sive renuntiatione.

1. Peracta contestatione seu dubiorum concordantia incipit instantia litis, seu initium habetur vere et proprie processus.

2. Instantia potest interrumpi per mortem actoris vel conventi, vel finiri potest peremptione sive renuntiatione. Renuntiatio in quolibet statu et gradu iudicii potest ab actore fieri, sed in scriptis, alioquin nulla est. Quoad interruptionem et peremptionem necesse est videre quod sit obiectum processus ut in can. 1733 et seq.

Exemplum decreti interruptionis:

Anno..... mense..... die.....

Praesentibus Officiali et Prom. iust. (vel Def. vinc.) et infrascripto notario, oblata est instantia actoris in causa N. N., qua rationibus iustis sibi visis renuntiat actioni contra conventum N. N., propterea praesenti decreto declaramus iudicium terminatum et renuntiatione finitum et alteri parti notificandum.

Datum etc.

Notarius N.

Officialis N.

CAPUT XVI.

DE POSITIONIBUS SEU INTERROGATIONIBUS

Can. 1745. — § 1. Tum actor tum reus invicem, tum etiam promotor iustitiae et defensor vinculi possunt iudici exhibere articulos, seu quaesita, super quibus pars interrogetur, quaeque vulgo *positiones* dicuntur.

§ 2. In positionibus exarandis, admittendis et parti proponendis regulae cum proportione serventur quae in can. 1773-1781 statutae sunt.

1. Advertendum quod examen testium vel partium fieri potest vel a iudice, vel delegato, aut auditore, et interrogationes vel a partibus praesentari possunt vel a promotore iustitiae, sed in causis matrimonialibus a defensore vinculi, qui interrogatorium praesentat Officiali clausum et obsignatum; tamen interrogatio fieri semper debet a iudice vel delegato directe testibus.

2. Positiones intra praestitutum tempus praesentandae sunt, alioquin postulatio deserta censetur.

Defensor vinculi exhibeat interrogatoria proponenda clausa et obsignata, foris autem haec scribat:

N. N. in causa nullitatis matrimonii inter N. et N., Defensor vinculi legitime deputatus exhibet sequentia interrogatoria, clausa et obsignata et nonnisi in actu examinis a Iudice aperienda, atque instat ut super iisdem examinentur testes servata forma a iure statuta, alioquin protestatur etc. Haec cum facultate addendi, delendi et corrigendi.

N. Def. vinculi.

3. Semper fas est defensori vinculi alias interrogationes proponere praeter eas, quas praesentat clausas et obsignatas iudici.

Exemplum positionis seu interrogatorii:

Quaestiones testibus proponendae.

I. — *Generales Iudicis:*

Q. 1. — *Nomen, cognomen, quando et ubi natus, parentes.*

Q. 2. — *Religio, status, conditio, domicilium (paroecia).*

Q. 3. — *An partibus consanguineus? affinis? notus, quomodo, ex quo tempore?*

Q. 4. — *An novisti, de qua re agatur? An tua ipsius causa refert?*

Q. 5. — *An a quopiam edoctus es, quomodo quidve deponas? An testimonii gratia quid accepisti? vel habes quid sperandum? vel metuendum?*

Q. 6. — *Potes praestare iuramentum de veritate dicenda?*

II. — *Speciales Defensoris s. v. m.:*

Q. 1. — *Uter primum conditionem uxoriæ alteri detulit? Utrum actor vel conventa?*

Q. 2. — *Uter postea consilium suum mutavit? et qua de causa?*

Q. 3. — *Qua de causa nihilominus altera pars in voluntate sua perseveravit?*

Q. 4. — *Quae adhibuit media, ut quamvis nolente altera parte, tamen nuptiæ celebrarentur?*

Q. 5. — *Quomodo sponsus et sponsa in ipsa matrimonii celebratione sese præbuerunt, ita ut quis cognoscere potuisset matrimonium contrahi aut libere aut ex coactione?*

Q. 6. — *Quomodo sponsi per totam diem nuptialem se gesserunt?*

Q. 7. — *Quomodo primis a matrimonio inito mensibus?*

Q. 8. — *Qua de causa res venit ad separationem a toro et mensa coram iudice civili?*

Q. 9. — *An actor et uxor sua, concessa a iudice civili separatione a toro ac mensa, amplius inter se usum familiariorem habebant?*

Q. 10. — *An aut actor aut coniux sua ad alias nuptias transire intendit?*

III. — *Quaestiones a Iudice relatores additæ:*

Q. 1. — *An habes virum actorem religiosum ac veracem?*

Q. 2. — *An habes uxorem conventam religiosam, veracem, obliuiosam?*

Q. 3. — *Novistine, cur coniux appetiverit nullitatis matrimonii declarationem?*

Q. 4. — *An eadem ad alias nuptias transire intendit? An iam certum quendam virum cogitat?*

Q. 5. — *An coniugum reconciliationem fieri posse putas? Si negative: Cur non?*

Q. 6. — *An petis expensarum compensationem?*

Q. 7. — *An quid amplius habes dicendum?*

Iterum præstas iuramentum?

Defensor vinculi N. N.

CAPUT XVII.

DE IUREIURANDO PARTIUM

Can. 1744. — *Iusiurandum de veritate dicenda in causis criminalibus nequit iudex accusato deferre; in contentiosis, quoties bonum publicum in causa est, debet illud a partibus exigere; in aliis, potest pro sua prudentia.*

Can. 1746. — *Ad iusiurandum præstandum vel interrogationibus respondendum partes personaliter coram iudice sistere debent, exceptis iis de quibus in can. 1770, § 2, nn. 1, 2.*

1. Qui iurare debent, et recusant, si sit actor ab instituta cadit actione, si reus habetur pro confesso. Prædictæ autem poenæ non incurruntur nisi per sententiam iudicis. Ex quo sequitur (Sebastianelli, *De iud.*, n. 112) quod si reus vel actor, qui prius iurare recusavit, postea se offerat ad iurandum, potest moram purgare atque ita poenam vitare. Hinc si ante sententiam actor vel reus, qui recusavit iurare, e vivis discedat, hæredes eorum prosequi causam possunt, dummodo iuramentum præstent.

Iudex hoc decreto poenam infligit:

Nos Officialis et iudices existimantes ad bonum publicum et rectam administrationem iustitiæ necessarium fuisse ut a partibus in causa..... præstaretur iuramentum de veritate dicta et dicenda; cum autem partes seu actor (vel conventus) citati ad iuramentum præstandum non comparuerint (vel protestati sint se nolle iuramentum præstare), præsentis decreto et sententia decernimus actorem ab instituta actione cadere (vel conventum pro reo confesso se habere). Tamen nostra benignitate concedimus spatium decem dierum ad moram vel recusationem purgandam, sed post hos dies inutiliter elapsos volumus actorem (vel reum) etiam poena X esse multandum, et notificetur per Nostrum actuarium ad normam iuris.

Datum etc.

Actuarius

N.

N. Officialis

N. Iudex

N. Iudex

CAPUT XVIII.

DE DEPOSITIONE MENDACI

Can. 1743. — § 1. Iudici legitime interroganti partes respondere tenentur et fateri veritatem, nisi agatur de delicto ab ipsis commisso.

§ 2. Si pars legitime interrogata respondere recuset, quanti facienda sit haec recusatio, utrum iusta sit, an confessioni aequiparanda, necne, iudicis est aestimare.

§ 3. Pars, quae respondere debet, si illegitime respondere recusaverit aut si postquam responderit mendax reperta fuerit, puniatur, ad tempus a iudice pro rerum adiunctis definiendum, remotione ab actibus legitimis ecclesiasticis; et si ante responsionem iusiurandum de veritate dicenda praestiterit, laicus interdicto personali, clericus suspensione plectatur.

1. In causis criminalibus iuxta effatum: nemo tenetur tradere semetipsum, potest accusatus vel non respondere, vel non fateri veritatem: veritas enim non a reo sed ab accusatore et testibus agnoscenda est.

2. In aliis vero causis partes tenentur stricte ad veritatem dicendam. Si autem iudex pro sua prudentia putavit iuramentum praestandum a partibus, tunc partes ut periurae puniendae sunt si veritatem non fatentur. In causis criminalibus accusatus non debet praestare iuramentum, sed in causis contentiosis, in quibus bonum publicum in causa est, et in causis matrimonialibus, iudex partibus iuramentum de veritate dicenda deferre debet.

3. Si pars responsionem mendacem protulerit, iudex suo decreto eam puniat, si autem fuit mendax et periura, tunc si laicus plectatur interdicto personali, si clericus suspensione.

Iudex hoc decreto mendacem poena multat:

Cum actor (vel conventus) in causa, legali citatione invitatus sit ad deponendum et ante depositionem iuramentum de veritate dicenda

praestiterit; cum autem ex actis, documentis et testium depositionibus, ipsum in depositione iurata mendacem certis argumentis cognovimus, praesenti decreto poenis canonicis multandum esse decernimus iuxta can. 1743, § 3, et per nostrum actuarium notificetur.

Datum etc.

Notarius actuarium N.

N. Officialis

N. Iudex

N. Iudex

CAPUT XIX.

DE INTERROGATIONE PARTIUM

Can. 1742. — § 1. Iudex ad eruendam veritatem facti quod publice interest ut extra dubium ponatur, debet partes interrogare.

§ 2. In aliis casibus potest unum ex contendentes interrogare non solum ad instantiam alterius partis, sed etiam ex officio, quoties agitur de illustranda probatione adducta.

§ 3. Interrogatio partium fieri a iudice potest in quovis stadio iudicii ante conclusionem in causa; post conclusionem in causa servetur praescriptum can. 1861.

1. Iudex per citationem actorem et reum vocare debet ut interroget ad eruendam veritatem. Hoc facere potest sive ad instantiam partis, sive etiam ex officio, et non una vice tantum sed quando iudex ipse voluerit. Immo, etiamsi partes habeant procuratores et advocatos, tamen in iudicio tenentur ipsae adesse ad praescriptum iuris et iudicis.

Iudex vocat actorem per hanc citationem:

Infrascriptus Officialis Tribunalis dioecese N. cum opus habeat ad rectam cognitionem factorum interrogandi N. actorem, natum et degentem N., quoad ea quae in supplici libello exposuit, Nobis exhibito die....., ad normam can. 1712, § 3, ordinamus, ut dictus actor

citetur ad depositionem faciendam apud nostrum Tribunal die... et hora 10^a.

Datum etc.

Notarius actuarius N.

N. Officialis

Tradita dicta citatione actori N. N. in suis manibus die etc. (vel per litteras commendatas, cum syngrapha receptionis - con ricevuta di ritorno).

N. Cursor

Citatio conventi:

Cum actor praesentaverit supplicem libellum Ordinario dioecessano die etc. petens..... iuxta can.....

Cum de dicti libelli admissione et acceptatione tractatum sit in sessione..... iuxta can. 1709, § 1, n. 1 (vel in matrimonialibus etiam can. 1971, § 1, n. 1);

Nos infrascriptus Officialis, ponens in causa, audito Vinculi Def. (vel Prom. Iustitiae), cum necessarium putamus ad rectam iustitiae administrationem reum conventum iudicialiter audire, praesenti decreto disponimus citandum reum degentem in ad deponendum in hac aula Tribunalis die et hora etc.

Decernimus hanc citationem, nostra manu subscriptam, sigillo munitam, duplici exemplari confectam, tradendam esse reo convento ad normam iuris, et eius exemplar uniatum actis processus iuxta can. 1716.

Datum etc.

Notarius actuarius N.

N. Officialis

CAPUT XX.

DE TESTIBUS

Can. 1754. — Probatio per testes in quibuslibet causis admittitur, sub iudicis tamen moderatione, secundum modum praefinitum in canonibus qui sequuntur.

Can. 1756. — Omnes possunt esse testes, nisi expresse a iure repellantur vel in totum vel ex parte.

Can. 1759. — § 1. Testes a partibus inducuntur.

§ 2. Possunt quoque induci a promotore iustitiae et defensore vinculi, si id ad causam intersit.

§ 3. Sed ipse iudex, quoties agatur de minoribus aliisque qui minoribus aequiparantur, et generatim quoties publicum bonum id exigit, potest testes ex officio inducere.

§ 4. Pars, quae testem induxit, potest eius examini renunciare; sed adversarius postulare potest ut, hac non obstante renuntiatione, testis examini subiiciatur.

1. Probatio per testes in iure canonico praevalet probationi factae per instrumentum, tamen videtur admitti posse testium depositionem contra aut ultra instrumentum publicum, salva querela facti.

2. Testis depositio dicitur *testimonium* seu attestatio, quae, si fiat sollemnitatibus iuris, dicitur iudicialis, secus extraiudicialis. Testes debent esse idonei, nempe debent scire quae asserunt et ita narrare fideliter quae sciunt.

3. Excluduntur absolute a testimonio ferendo *mente debiles* seu amentes, furiosi, ebrii, caeci per ea quae spectant ad res visas, surdi per ea quae spectant ad res auditas. Ita etiam *impuberes*, quia in eis deest maturitas iudicandi, et facile corrumpi possunt in veritate dicenda. Potest tamen iudex ex officio eos vocare ad testimonium ferendum, sed audiuntur generatim, sine emissione iuramenti (can. 1758) ad indicium pro veritate, quod idem dicendum de aliis non idoneis vel suspectis.

4. Ut suspecti excluduntur *infames*, infamia iuris sive canonici sive civilis, vel facti; *excommunicati* et *personae viles*, quae facile corrumpi possunt pecunia, vel *viles moribus*, et publici et graves *inimici*.

5. Excluduntur ut incapaces quidam a testimonio favorabili, quidam a testimonio contrario ferendo, nempe propter communionem negotii, ne fiant testes in causa propria; et partem habentes in iudicio, ut iudices et advocati.

6. Propter affectionem non valent attestations *parentum* pro liberis et vicissim et in genere *consanguineorum* et *affinium* in quolibet gradu lineae rectae, et primo gradu collateralis: exceptis tamen

causis matrimonialibus in quibus consanguinei et affines (c. 1974) habentur ut habiles; immo in causis impotentiae et *inconsummationis inducuntur ut testes septimae manus*. Etiam sacerdotes sunt incapaces, etsi soluti a vinculo sigilli confessionis, et absolute nequeunt interrogari si quovis modo sciant occasione confessionis.

7. Etiam ut non idonei habendi testes personae quibus ratione potestatis dominicae imperari potest, ut famuli in causa domini, vel qui in eadem domo cohabitant, ut coloni etc. Omnes cogi possunt ad testimonium ferendum, dummodo idonei sint, etiam si promiserint se non dicturos testimonium sub fide iuramenti.

8. Testes inducuntur a partibus vel Prom. iustitiae vel Def. vinculi, qui praesentant notulam testium citandorum sub hac formula:

In causa nullitatis matrimonii N. N. (vel poenarum, vel validitatis testamenti, etc.) subscriptus actor (vel conventus) petit ad deponendum sint citati ut testes:

1° *Petrus Ponti fil. Iosephi, natus Romae, degens Florentiae, Via N. sub n.*

2° *Cum reservatione alios producendi ante conclusionem causae. Datum die, mense, anno etc.*

N. N.

CAPUT XXI.

DE IUREIURANDO TESTIS

Can. 1767. — § 1. Testis, antequam testimonium edat, iurandum praestare debet de tota ac sola veritate dicenda, salvo praescripto can. 1758.

§ 2. Partes earumve procuratores praestationi iurisiurandi testium assistere possunt, salvo praescripto can. 1763.

§ 3. Testibus, si de iure partium mere privato agatur, poterit iurandum, utraque parte consentiente, remitti.

§ 4. Sed etiam cum iurandum a teste non exigitur, iudex testem commonefaciat gravis obligationis, qua semper tenetur, veritatem dicendi.

1. Ut videre est in cap. de *Testibus*, qui non sunt idonei ad testandum, ut pueri etc. emittere iuramentum non debent, quia eorum testimonium valet tantummodo ut indicium probationis. Sed omnes alii tenentur iuramentum emittere, excepta remissione ut in § 3, et si testis ad deponendum dispositus sit, nolit autem iuramentum praestare, tunc notarius in actis rem expresse notet.

2. Iudex potest exigere iuramentum a teste, sive ante depositionem de veritate dicenda, sive post de veritate dicta.

3. Iudex gravibus verbis commonefaciat testem de sanctitate iuramenti et de gravissimo delicto quod admittunt iurisiurandi violatores, adnotans peculiarem qualitatem iurisiurandi in subiecta materia, et periurii funestissimos effectus, iuxta ea quae in Decreto admonentur, et, prout personae qualitas ferat, si ipse opportunum ducat, commonefaciat de poenis, quibus periuri noxii fiunt in foro Ecclesiae, nempe, de interdicto personali si periurus sit laicus, de suspensione a divinis si clericus (can. 1743, § 3). Has tamen poenas non infligit inconsulto Ordinario.

Deinde invitet testem ad invocandum Nomen divinum in testem veritatis, tactis SS. Evangelii sequenti formula:

Ego N. iuro me totam ac solam veritatem dicturum, tam super articulis, quam super re universa, prout eandem veritatem coram Deo et conscientia compertam habeo, et plene ac fideliter expositurum, quin aliquid addam, omittam, vel immutem. Sic me Deus adiuvet et haec SS. Dei Evangelia.

CAPUT XXII.

DE TESTIUM EXAMINE

Can. 1770. — § 1. Testes sunt examini subiiciendi in ipsa tribunalis sede.

§ 2. Ab hac generali regula excipiuntur;

1° S. R. E. Cardinales, Episcopi et personae illustres, quae suae civitatis iure eximuntur ab obligatione comparendi coram iudice testificandi causa: ii omnes eligere ipsi possunt locum ubi testificentur, de quo iudicem certiore facere debent.